

Oplysning eller oplevelse. Synspunkter på *Bibelen 2020*

Af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen

Strategi og skopus i *Bibelen 2020*

Midt i en corona-tid udkom *Bibelen 2020*. Eftersom en ny bibeloversættelse altid forstyrrer traditionerne og synliggør teologiske valg, er boglanceringen ikke gået stille for sig – og det på trods af, at Danmark i de måneder, som fulgte, var lukket ned og stort set kun eksisterede i en digital version.

Bibelen 2020 er en revideret udgave af Bibelselskabets tidligere udgivelser på nudansk: *Den Nye Aftale* (Det Nye Testamente, 2007) og en række bøger fra Det Gamle Testamente: *Begyndelsen – Tænkeren* (1 Mosebog og Prædikerens Bog, 2014) og *Frihedskampen – Verdens Undergang – Undertrykkernes By* (Dommerbogen, Daniels Bog og Jonas' Bog, 2016), *Tak* (Salmernes Bog, 2017), *Det er din egen skyld* (Jobs Bog, 2017) og *Sange til kærligheden* (Højsangen, 2019). Dertil kommer en ikke tidligere udgivet ny-oversættelse af resten af Det Gamle Testamente. Der er tale om forskningsbaserede oversættelser, som en række ansatte med tilknytning til Afdeling for Bibelsk Eksegese, ganske vist som enkeltpersoner, har været involveret i. Oversættelsen er dog ikke forskernes værk alene. Dels har en række forfattere

og sproglige konsulenter været involveret, dels har feedback fra en stor gruppe af frivillige læsegrupper fra biblioteker, 8.-klasser og konfirmander haft indflydelse på den endelige ordlyd af *Bibelen 2020*.

På hjemmesiden forklarer Bibelselskabet forskellen mellem den nye bibel og Folkekirken autoriserede bibel fra 1992: *Bibelen 2020* er ikke på samme måde "forpligtet på den kirkelige sprogbrug og salmetradition. I stedet forsøger *Bibelen 2020* at gengive meningen i de hebraiske grundtekster ved hjælp af ord og udtryksmåder, der er alment forståelige på målsproget, nudansk." Som det hedder i Schleiermachers berømte essay „Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens“ (1813) har det været oversætterens opgave, at „er läßt den Leser möglichst in Ruhe und bewegt den Schriftsteller ihm entgegen!“ Konkret er ideallæserne for projektet blevet defineret som den 16-årige Patrick fra Herlev og en 48-årige sygeplejerske fra Odense, som eksplicit *ikke* har et kirkeligt tilhørsforhold, der rækker ud over familiebegivenheder og julegudstjenesten. Oversættelsens *skopus* er derfor negativt bestemt, men det vender vi tilbage til.

Kampen om sproget – og historien

Debatten, som udgivelsen udløste, har primært drejet sig om måden, hvorpå centrale begreber er blevet aktualiseret. Der, hvor diskussionen for alvor bliver interessant, er, når der kastes lys over de særlige udfordringer, som en målsprogsorienteret oversættelse af kanonisk litteratur står overfor.

Således har brugen af fokus- eller læsegrupper bl.a. ført til, at de engle, som traditionelt har involveret sig med patriarkerne i Første Mosebog, men som i *Begyndelsen* måtte vige pladsen for Guds ‘udsendinge’ og ‘sendebude’, nu er dukket op igen i *Bibelen 2020*. Forskernes oprindelige valg var motiveret af grundbetydningen af den hebraiske term תַּשְׁלִיחַ. Desuden blev det påpeget, at den forestilling om engle som lysende, bevingede væsner med basunkinder og trutmunde, som nutiden har tilegnet sig fra de uendelige sale med religiøs kunst, der er at finde på alverdens museer, ikke er dækkende for de engle, vi møder i Bibelen. Ofte er det således en del af plottet, at englene kommer til syne i en form, hvor de lader sig forveksle med almindelige mænd. Her synes læserne at stå som garant for den tradition, det ellers lå i forskernes opdrag at komme uden om, hvilket heller ikke er gået ubemærket hen.

Omvendt har introduktionen af ‘slaven’ i *Den Nye Aftale* som oversættelse af den græske term δούλος udløst applaus blandt de skandinaviske eksegeter, der har fokus på den rolle, det antikke slaveri spiller i de nytestamentlige tekster som social realitet og som metafor. Således har officeren i Kapernaum (Luk 7,1-10) ikke længere en syg tjener, men en syg

slave. Måske kan man også her tale om, at sproget blot er blevet ajourført. Mens den personlige tjener hører fortiden til, møder de, som har pengepungen i orden i dag tjeneren på fine restauranter. Til gengæld er der kommet spot på *trafficking* og sexslaveri. Men igen er det ikke så enkelt. Der er meget langt fra nutidens kriminalisering af menneskehandlen til antikkens accept af, at et mennesket kunne miste – eller give afkald på – sin frihed. Men en slave var ikke bare en slave. Kategorien omfattede også de embedsmænd, som stod i et særligt loyalitetsforhold til herskeren. En sådan slave møder vi i Apostlenes Gerninger i den hofmand, som forvaltede dronningen af Etiopiens midler. Den mest oplagte oversættelse her ville være *tjenestemand*. Men med mindre Patrick ønsker at søge ind hos politiet, vil han nok ikke kende til de begrænsninger i friheden, som denne ansættelseskategori er underkastet. *Der garstige breite Graben* forbliver mellem de to verdener og forlanger tidshistorisk indsigt.

Den voldsomste reaktion på *Bibelen 2020* er blevet udløst af oversættelsen af ‘Israel’ i den nytestamentlige del med ‘det jødiske folk’ – fx i Gal 6,16, som i DO-92 ender med et fredsønske for “Guds Israel”. I *Bibelen 2020* er dette blevet til et ønske om, at Gud vil give alle, der tilslutter sig Paulus’ tanker, “den fred og omsorg, som han giver sit folk”. Eftersom der er tale om oversættelsesstrategi, som *Bibelen 2020* har arvet fra 2007-versionen af *Den Nye Aftale*, var det nok forventeligt, at den reaktion, som oversættelsen vakte allerede i 2007, ville blusse op igen. Organisationen *Ordet og Israel* gik da også ud med en skarp kritik af oversættelsen, hvor det antisemitiske

kort igen blev trukket. Men i 2020 stod de sociale medier klar til at lade kritikken gå viralt, hvilket førte til, at Danmarks og Bibelselskabets internationale renommé måtte stabiliseres på højeste diplomatiske plan. I medierne har Bibelselskabet forsvaret oversættelsen med, at man ville sikre, at den moderne læser hørte, hvad en læser, som var samtidig med forfatteren, ville have forstået. Med få undtagelser, som der i øvrigt vil blive rettet op på i kommende oplag, tales der ifølge oversætterne her hverken om nationalstaten eller landet Israel, men om det folk, der nedstammer fra patriarken Jakob, altså det jødiske folk. Efter kampen med Herrens engel skiftes Jakobs navn således ud med 'Israel' som tegn på hans sejr (jf. 1 Mos 32,29). I *Bibelen 2020* er den note, der i DO-92 redegjorde for det hebraiske ordspil mellem navnet Israel og udtrykket: at *kæmpe med gud*, blevet integreret i brødteksten som en regibemærkning: "Manden kaldte ham Israel, fordi det betyder 'Gud kæmper'". *Bibelen 2020* har da heller ikke provokeret det jødiske samfund i Danmark. Men selve valget af at ville bryde forbindelsen mellem den historiske tekst og aktuelle politisk-geografiske forhold bliver, uanset oversætternes intentioner, et indspil i et spændingsfelt, heftigt som Vestbreden, hvor der ikke findes en neutral zone mellem fronterne. Sagen viser, at Bibelen pga. sin særlige status ikke kan reduceres til blot og bar eksistentiel *litteratur*. Selv når læserne, som i tilfældet med *Ordet og Israel*, forstår deres læsning som religiøs, forbliver Bibelen en bog med politiske effekter.

Semantisk og liturgisk mening

Mens *Bibelen 2020* i alt overvejende grad har fået fine anmeldelser fra litterater og andre folk kloge på sprog, har den været udsat for hård kritik af nogle af de præster, som medierne har bedt udtale sig. Hvor den første gruppe fremhæver, at teksternes plot og eksistentielle tanke nu står herligt befriet for teologisk uldmund, efterlyser den anden den sans for stil, stemning og poesi, som kan understøtte atmosfæren i kirkerummet. For at belyse de forskellige opfattelser af *Bibelen 2020*s kvaliteter, vil jeg trække et eksempel frem fra forårets nytestamentlige valgfag i den deuteropaulinske litteratur. Baggrunden for kurset var bl.a. Frederik Poulsens undersøgelse af Bibelen i gudstjenesten fra 2015, der som udgangspunkt skulle tjene som en statusopgørelse over de i 1992 indførte GT-læsninger, men som i stedet kom til at afsløre, at epistel-læsningerne frister en kummerlig skæbne i dagens gudstjenester: De bliver valgt fra til fordel for den gammeltestamentlige læsning.

I anledning af lanceringen af *Bibelen 2020* har vi på kurset, parallelt med gennemgangen af den græske tekst, kigget på oversættelserne i DO-92 og i Bibelen 2020 af de passager fra Kolossenser- og Efeserbrevet, som indgår i kirkeårets tekstrækker. I lovprisningen af Guds frelsesplan i Ef 1,3-14 finder vi Bibelens længste sætning, som tilmed er ekstremt hypotaktisk opbygget. Til gengæld er teksten struktureret af genkommende ord og passager – ἐν ᾧ (Ef 1,7.1.13) og εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ (Ef 1,6.12.14) – som giver den en klar rytme. Der er så-

ledes tale om noget af det tætteste, vi i Bibelen kommer på en egentlig liturgisk tekst. Vi bad derfor cand.mag. Mette Christiansen, som er fakultetets underviser i græsk, om at læse teksten op på sit bedste *koinē*. Her blev det tydeligt, hvordan rytmen styrede åndedrættet gennem den lange sætning og dermed understøttede lovprisningen som performativ handling. Den autoriserede oversættelse fra 92 har forsøgt at indfange denne rytme gennem at fastholde gentagelserne: *i ham – til lov og pris for hans herlighed*, også selv om der sættes nogle punktummer undervejs (hvad Nestle-Aland 28 med traditionen i ryggen i øvrigt også gør). Men i *Bibelen 2020* er rytme og gentagelser forsvundet. Til gengæld kommunikeres indholdet klart ved hjælp af varierede og overskuelige sætninger. Dertil kommer, at *Bibelen 2020* forholder sig distanceret til passageens performativitet. Her er ikke længere tale om, at læseren lægges lovprisningens ord i munden; i stedet bliver han eller hun informeret om lovprisningens *indhold*.

Vi står her over for to forskellige måder at konstruere mening på. Således er der knyttet én form for mening til forståelsen, og det er her, *Bibelen 2020* har noget at tilbyde. Men der findes også en anden form for mening, som er forbundet med den liturgisk-rituelle praksis. Den liturgisk kompetente person, som behersker – eller måske skulle man sige: underkaster sig – ritualets form, kan, når

ordene forsvinder og bliver til lyd, rytme og åndedræt, erfare en form for transcendens eller gudsnærvær. *Bibelen 2020*s definerede medium er netop det dagligsprog, som understøtter forståelsen, men altså på bekostning af oplevelsen. Ritualforskere som Jeffrey Staal (1979), Catherine Bell (1992) og Talal Assad (1993) kunne her være bragt ind for at forklare disse forskellige tilgange til sproget. Det korte af det lange: Når nogle præster har givet udtryk for deres skepticisme over for *Bibelen 2020*, har de – i et ritualteoretisk perspektiv – noget at have den i. Men *Bibelen 2020* er jo netop ikke autoriseret til brug i kirkerummet.

Måske er vi her inde ved en dyb kerne i reaktionerne på oversættelsen. *Bibelen 2020* synes således at have aktiveret et gammelt skisma mellem den mere personlige, oplevelsesorienterede kristendom og den grundtvigianske, men altså her i nye klæder: *Bibelen 2020* hører til i folkeoplysningens rum, ikke i det liturgiske.

I forbindelse med lanceringen af *Bibelen 2020* havde Afdeling for Bibelsk Eksegese planlagt et heldagsseminar, der med gæster fra ind- og udland skulle kaste lys over de i dette bidrag rejste problemstillinger. Det blev – som så mange andre af corona-tidens arrangementer – udsat. Hold derfor øje med fakultetets kalender. Vi kommer igen.